

GEÇİŞ EKONOMİLERİNDE TURİZM GELİRLERİNİN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ**Prof. Dr. Tayfur BAYAT** * **Dr. Öğr. Üyesi Emirhan YENİŞEHİRLİOĞLU** * **ÖZET**

Turizm endüstrisinde, turistlerin talepleri doğrutusunda; konaklama, yiyecek, eğlence ve ulaşım gibi sektörlerde artan üretimler hem istihdamın artmasına sebep olmakta hem de döviz geliri elde edildiği için ödemeler dengesinde önemli bir yer tutmaktadır. Turizm endüstrisi yoğun şekilde yabancı yatırımlara ev sahipliği yaptığı için büyümeye çalışan ekonomilerde kilit bir unsurdur. Çalışmada merkezi planlamadan serbest piyasa ekonomisine geçen ve 1 May 2004'te Avrupa Birliğine üye olan Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovakya, ve Slovenya ekonomilerinde, 1995-2018 döneminde turizm gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi panel veri yöntemi ile incelenmektedir. Ampirik analizler sonucunda turizm geliri ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve orta derecede korelasyon bulunduğu tespit edilmiş, bununla birlikte Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Letonya ve Polonya ekonomilerinde turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru nedensellik olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Geçiş Ekonomisi, Turizm Geliri, Ekonomik Büyüme.

Jel Kodları: C33, O47, O52.

THE EFFECT OF TOURISM REVENUES ON ECONOMIC GROWTH IN TRANSITION ECONOMIES**ABSTRACT**

Tourism industry, helps to increase production in sectors such as accommodation, food, entertainment and transportation. Those sectors causes an increase in employment and also has an important role for foreign currency income. The tourism industry also hosts foreign investments heavily, which is a key factor for economies that trying to grow. In this study, the effects of tourism revenues on economic growth during the period 1995-2018 in the Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Poland, Slovakia, and Slovenia economies that switched from central planning to free market economy and became members of the European Union on May 1, 2004 is being studied. As a result of empirical analysis, it has been determined that there is a positive and moderate correlation between

* İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Malatya/ Türkiye. E-mail: tayfur.bayat@inonu.edu.tr

* Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Antalya/ Türkiye. E-mail: emirhan.yenisehirlioglu@alanya.edu.tr

Makale Geçmiři/Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application : 20 Nisan / April 2021

Düzeltilme Tarihi / Revision Date : 12 Haziran / June 2021

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 15 Haziran / June 2021

tourism income and economic growth, however, it has been determined that there is a causality from tourism revenues to economic growth in the economies of the Czech Republic, Hungary, Latvia and Poland.

Keywords: *Transition Economies, Tourism Revenues, Economic Growth.*

Jel Codes: *C33, O47, O52.*

1. GİRİŞ

Neo-Klasik büyüme modellerinde ekonomilerin başlangıç koşulları ve etkin işçi başına sermaye-emeğe dayalı büyüme patikası yerini içsel büyüme modelleri ile birlikte dışsal sayılan parametrelerin ekonomik büyümeye katkısını ortaya koyulmaktadır. İçsel büyüme modelleri ile birlikte ekonomik büyüme sürecinde Neo-Klasik modelin başlangıç parametrelerinden bağımsız olarak turizm geliri, beşeri sermaye, teknolojik gelişme gibi alternatif göstergeler dikkate alınmaya başlamıştır. Böylece turizm sektörünün cari dengeye ve istihdama sağladığı katkı nedeniyle ekonomi politikalarının önemli bir bileşeni olmaktadır. Öte yandan Sovyetler birliğinin dağılmasıyla kurulan yeni ülkeler, coğrafik ve ekonomik olarak bağımsızlıklarını ilan ederek serbest piyasa ekonomisinde yer almayı amaçlamışlardır. Ancak; yasalar, yatırımlar, politikalar, kurumlar, kısacası tüm kamu yapılanmasının sosyalist temellere ve sosyalist yönetim anlayışıyla planlandığı için amaçlanan ekonomik geçiş oldukça zorlayıcı olmuştur. Geçiş ekonomilerinde atılması gereken ilk adımlardan biri devletin piyasa üzerindeki hakimiyetini azaltmaktır. Ancak özelleştirmeyi ve mülkiyet satışını beraberinde getiren bu süreç tüm kamu yapılanmasını ve istihdamı değiştireceği için hızlı ve kolay ilerleyen bir süreç olmaktan oldukça uzaktır. (Sağlam ve Ocak, 2014). Ekonomik büyümenin önemli unsurlarından biri olan yabancı yatırımlar, özellikle geçiş ekonomileri için farklı bir değere sahiptir. Mülkiyeti devlete ait olan üretim tesislerinin yerini çok uluslu firmalara bırakması yetersiz yerli rekabeti arttıracak, yeni firmaların ülkeye girişini sağlayacak ve teknoloji transferini mümkün kılacaktır (Tandırcıoğlu, 2002: 199).

Sürekli büyüyen turizm pastasından pay almak özellikle ekonomik olarak büyümeyi amaçlayan ülkelerin ana hedefleri arasındadır. Bu bağlamda uluslararası yatırımlara oldukça açık olan turizm endüstrisi geçiş ekonomilerinde önemli rol üstlenebilecek endüstriler arasındadır. Bu çalışmanın temel amacı 1 May 2004'te Avrupa Birliğine üye olan Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovakya, ve Slovenya ekonomilerinde turizm gelirinin ekonomik büyümeye katkı sağlayıp sağlamadığını incelemektir. Literatürde turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çok çalışma olmakla birlikte geçiş ekonomilerini bir bütün halinde değerlendiren yalnızca Chou (2013) çalışması bulunmaktadır. Chou (2013) geçiş ekonomilerinde turizm geliri ekonomik büyüme ilişkisini incelediği çalışmasında panel Granger nedensellik testini kullanmıştır. Bu çalışmada ise her iki değişkenin durağanlık seviyeleri dikkate alınarak nedensellik ilişkisi ortaya konulacaktır. Çalışmanın ikinci kısmında teorik altyapı ve literatür incelemesi, üçüncü kısımda ampirik analiz sonuçları yer almaktadır. Sonuç bölümünde ise politika önerileri bulunmaktadır.

2. LİTERATÜR

Geçiş ekonomileri merkezi planlamayı terk ederek, serbest piyasa ekonomisi sistemini kurmaya çalışan eski sosyalist ülkeleri ifade etmek için kullanılan bir terimdir (Tandırcıoğlu, 2020). Geçiş süreci, sosyalist ekonomilerin teorik ve pratikteki uygulamalarının baştan aşağı değişmesi anlamına geldiği için oldukça zor ve sancılı ilerlemektedir. Ancak geçiş ekonomilerinin temelindeki büyüme amacı ve geçiş sürecinde yaşanan ekonomik açılımlar, turizm hareketliliklerini oldukça önemli bir noktaya taşımaktadır. Turizm endüstrisinde, turistlerin talepleri doğrultusunda; konaklama, yiyecek, eğlence ve ulaşım gibi sektörlerde artan üretimler hem istihdamın artmasına sebep olmakta hem de döviz geliri elde edildiği için ödemeler dengesinde önemli bir yer tutmaktadır (Balaguer ve Cantavella-Jorda, 2002, Durbarry, 2002, Sinclair ve Stabler, 1997). Turizm hareketliliklerinin yabancı yatırımları çeken olumlu bir etkisi olması sebebiyle (Satrovic ve Muslua, 2018) turizm endüstrisi, sosyalist ekonomiye sahip ülkelerin geçiş süreçlerini hızlandırabilmesi için bir katalizör görevi görmektedir. Turizm endüstrisinin gelişmesi destinasyondaki fakirliği de önemli ölçüde azaltmaktadır (Ashley ve Mitchell, 2006). Vasıfsız işçilere olan ihtiyaç, mevsimlik işçilere olan ihtiyaç, süreç içerisinde işi öğrenerek uzun dönemli çalışmaya başlayan kişiler ve beyaz yakalı olarak nitelendirilebileceğimiz eğitilmiş uzman kişilerin istihdamı bölgedeki yoksulluğun azalması noktasında kilit rol oynamaktadır. Literatür yapılan çalışmalar hem zaman serilerini hem de panel veri yöntemini kullanmaktadır. Bu çalışmalardan elde edilen ampirik sonuçların büyük bir kısmı turizm gelirinden ekonomik büyümeye doğru nedensellik olduğunu tespit etmiştir.

Bu çalışmalar ile birlikte alanyazında turizm geliri ve ekonomik büyüme üzerine yapılmış çalışmalar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

TABLO 1. ALANYAZIN İNCELEMESİ SONUÇLARI

Yazar(lar)	Ülke	Analiz Periyodu	Yöntem	Sonuç
<i>Turizm Gelirinden Ekonomik Büyüme Doğru Nedensellik Ortaya Koyan Çalışmalar</i>				
Balaguer ve Cantavella-Jordan (2002)	İspanya	1975-1997	VAR ve Granger Nedensellik	TI=>G
Eugenio-Martin and Morales (2004)	Düşük ve Orta Gelirli Latin Amerika Ülkeleri	1980-1997	Panel Regresyon	TI=>G
Lee ve Chang (2008)	OECD üyesi olan ve olmayan Ülkeler	1990-2002	Panel Granger Nedensellik	OECD ülkeleri için TI=>G
Po ve Huang (2008)	88 OECD Ülkesi	1995-2005	Doğrusal Olmayan Modeller	TI=>G
Narayan vd. (2010)	Pasifik Ülkeleri	1988-2006	Panel Eşbütünleşme ve Panel OLS	TI=>G
Tiwari(2011)	Çin, Pakistan, Rusya, Hindistan	1995-2008	Panel OLS	TI=>G
Fayissa vd. (2011)	18 Latin Amerika Ülkesi	1990-2005	Dinamik Panel	TI=>G
Caglayan vd. (2012)	11 Grup Ülke	1995-2008	VAR ve Granger Nedensellik	TI=>G
Dritsakis (2012)	Akdenize Kıyı Ülkeler	1980-2007	Panel OLS	TI=>G
Chou (2013)	10 Geçiş Ekonomisi	1988-2011	Panel Eşbütünleşme ve Panel Granger Nedensellik	Kıbrıs, Estonya,Macaristan, Letonya, Slovakya için TI=>G
Kreishan (2015)	Bahreyn	1990-2014	ARDL Eşbütünleşme	TI=>G
<i>Ekonomik Büyümeden Turizm Gelirine Doğru Nedensellik Ortaya Koyan Çalışmalar</i>				
Oh (2005)	Güney Kore	1975-2201	VAR, Engle-Granger Eşbütünleşme	G=>TI
Odhiambo (2011)	Tanzanya	1975-2010	ARDL Eşbütünleşme	G=>TI
Apergis & Payne (2012)	9 Karaip Ülkesi	1990-2011	Panel Eşbütünleşme ve Panel Granger Nedensellik	G=>TI
<i>Ekonomik Büyüme ve Turizm Geliri Arasında Karşılıklı Nedensellik Ortaya Koyan Çalışmalar</i>				
Cortés-Jiménez et al. (2009)	İtalya ve İspanya	İtalya için 1954-200 İspanya için 1964-2000	VAR ve Granger Nedensellik	G <=> TI
Holzner (2011)	134 Ülke	1970-2007	Panel Eşbütünleşme	G <=> TI
Seetanah (2011)	19 OECD Ülkesi	1990-2007	VAR ve Granger Nedensellik	G <=> TI
Seghir et al. (2015)	49 OECD Ülkesi	1988-2012	VAR ve Granger Nedensellik	G <=> TI

Tablo 1. Devamı

<i>Ekonomik Büyüme ve Turizm Geliri Arasında Karşılıklı Nedensellik Olmadığını Koyan Çalışmalar</i>				
Eugenio-Martin and Morales (2004)	Yüksek Gelirli Latin Amerika Ülkeleri	1980-1997	Panel Regresyon	TI \nrightarrow G
Sequera ve Nunes (2008)	Kişi Başı Geliri 6000 USD Altında olan Ülkeler	1980-2002	Panel Regresyon	TI \nrightarrow G
Katırcıoğlu (2009)	Türkiye	1960-2006	ARDL Eşbütünleşme	TI \nrightarrow G
Brida et al (2011)	Brezilya	1965-2007	OLS	TI \nrightarrow G
Kasimati (2011)	Yunanistan	1960-2010	Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik	TI \nrightarrow G
Chou (2013)	10 Geçiş Ekonomisi	1988-2011	Panel Eşbütünleşme ve Panel Granger Nedensellik	Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Romanya, Slovenya için TI \nrightarrow G

3. AMPİRİK SONUÇLAR

Bu çalışmada; Czech Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Latvia, Litvanya, Polonya, Slovakya, Slovenya ekonomilerinde turizm gelirlerinin (TI) ekonomik büyümeye (GDPPC) etkisi panel veri yöntemi ile incelenmektedir. Ampirik analiz periyodu 1995-2018 arası dönemi kapsamaktadır. Her iki değişkende Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Değişen varyans sorununa karşı her iki değişkenin doğal logaritması alınmıştır.

Tablo 2. Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	GDPPC	TI
GDPPC	1	-
TI	0.485	1

Kişibaşı gayrisafi yurtiçi hasıla ile turizm gelirleri arasında pozitif ve orta derecede bir korelasyon bulunmaktadır.

Tablo 3. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Constant	GDPPC	TI
CD_{lm} (BP,1980)	82.335 (0.00) ^a	40.892 (0.055) ^b
CD_{lm} (Pesaran, 2004)	7.261 (0.00) ^a	1.723 (0.042) ^b
CD (Pesaran, 2004)	-3.083 (0.00) ^a	-2.729 (0.00) ^a
LM_{adj} (PUY, 2008)	11.972 (0.00) ^a	10.817 (0.00) ^a

Not: $\Delta y_{i,t} = d_i + \delta_i y_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{p_i} \lambda_{i,j} \Delta y_{i,t-j} + u_{i,t}$ model. Not: a, b ve c ifadeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlam seviyelerinde alternatif hipotezin kabul edildiğini göstermektedir.

Yatay kesit bağımlılığı sonuçlarının yer aldığı Tablo 2'e göre hem kişi başı gelir açısından hem de turizm gelirleri açısından paneli oluşturan ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığı bulunmaktadır. Bu nedenle 2. Nesil birim kök testleri ve yatay kesit bağımlılığını dikkate alan eşbütünleşme testleri kullanılması gerekmektedir.

Tablo 4. CADF Birim Kök Test Sonuçları

	Sabitli Model		Sabitli ve Trendli Model	
	Gecikme	CADF-stat	Gecikme	CADF-stat
<i>GDPPC</i>				
Çek Cumhuriyeti	1	-2.955	1	-3.823 ^c
Estonya	1	-1.556	4	-3.002
Macaristan	1	-2.623	1	-2.104
Letonya	2	-3.466 ^b	3	-3.873 ^b
Litvanya	1	-2.726	1	-6.145 ^a
Polonya	1	-3.218 ^c	3	-2.283
Slovakya	1	-2.775	1	-3.900 ^b
Slovenya	1	-1.866	1	-2.847
Panel CIPS		-2.648 ^a		-3.497 ^a
<i>TI</i>				
Çek Cumhuriyeti	3	-2.632	3	-3.863 ^c
Estonya	3	-1.316	4	-1.273
Macaristan	1	-1.768	1	-1.751
Letonya	3	-2.380	3	-2.134
Litvanya	3	-2.977	3	-2.805
Polonya	1	0.038	1	0.037
Slovakya	4	-3.442 ^b	4	-9.322 ^a
Slovenya	3	-2.539	3	-2.641
Panel CIPS		-2.127		-2.969 ^b

Not: Maksimum gecikme uzunluğu 4 olarak alınmış ve optimal gecikme uzunlukları, Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir. Not: a, b ve c ifadeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlam seviyelerinde alternatif hipotezin kabul edildiğini göstermektedir.

Kişibaşı gayrisafi yurtiçi hasıla değişkeni düzeyinde Latvia'da %5 anlam seviyesinde, Polonya %10 anlam seviyesinde birim kök taşımaktadır. Yine aynı değişken sabit terimli ve trendli modelde Çek Cumhuriyetinde %0 anlam seviyesinde, Latvia ve Slovakya'da %5 anlam seviyesinde, Litvanya'da %1 anlam seviyesinde birim kök taşımaktadır. Turizm gelirleri değişkeni ise sabitli modelde %5 anlam seviyesinde Slovakya'da birim kök taşımaktadır. Aynı değişken sabit terimli ve trendli modelde Çek Cumhuriyeti'nde %10 anlam seviyesinde ve Slovakya'da %1 anlam seviyesinde birim kök taşımaktadır.

Paneli oluşturan ülkeler bir bütün halinde değerlendirildiğinde her iki değişkende düzeyinde birim kök taşımakta ve birinci farkları alındığında durağan olmaktadır. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) ortaya konulan panel nedensellik testinde değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığına izin vermesi ve uzun dönemli ilişki gerektirmemesi ile ön plana çıkmaktadır.

Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) panel nedensellik testinde;

$$\Delta GDPPC = \delta_{1i} + \sum_{p=1}^{k+d_{\max}} \delta_{11ip} \Delta GDPPC_{it-p} + \sum_{p=1}^{k+d_{\max}} \delta_{12ip} \Delta TI_{it-p} + v_{1it}$$

$$\Delta TI = \delta_{2i} + \sum_{p=1}^{k+d_{\max}} \delta_{21ip} \Delta TI_{it-p} + \sum_{p=1}^{k+d_{\max}} \delta_{22ip} \Delta GDPPC_{it-p} + v_{2it}$$

d_{max} maksimum durağanlık seviyelerini ifade etmektedir. Daha öncel yapılan birim kök testinde kişi başı gayrisafi yurtiçi hasıla ve turizm gelirinin birinci farkında durağan olduğu tespit edilmişti.

Regresyonlarda $\sum_{p=1}^{k+d_{max}} \delta_{12ip} \Delta TI_{it-p} = 0$ turizm gelirinden kişi başı gayrisafi yurtiçi hasılaya doğru doğru

Granger nedensellik olmadığını ve $\sum_{p=1}^{k+d_{max}} \delta_{22ip} \Delta GDPPC_{it-p} = 0$ kişi başı gayrisafi yurtiçi hasıladan turizm gelirin'e doğru nedensellik olmadığını hipotezini test eder.

Tablo 5. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Panel Nedensellik Test Sonuçları

Ülke	TI \nrightarrow GDPPC		GDPPC \nrightarrow TI	
	Wald	Olasılık Değeri	Wald	Olasılık Değeri
Çek Cumhuriyeti	11.106	0.011 ^b	19.431	0.00 ^a
Estonya	1.504	0.219	1.253	0.262
Macaristan	4.684	0.096 ^c	2.687	0.260
Letonya	12.161	0.00 ^a	3.502	0.320
Litvanya	0.039	0.842	5.883	0.015 ^b
Polonya	6.500	0.089 ^a	1.177	0.758
Slovakya	1.621	0.444	3.188	0.203
Slovenya	3.387	0.335	0.400	0.940
Fisher Stat.	35.641	0.00^a	36.682	0.00^a

Not: a, b ve c ifadeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlam seviyelerinde alternatif hipotezin kabul edildiğini göstermektedir.

Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) panel nedensellik test sonuçlarına göre Czech Republic'de %5 anlam seviyesinde, Hungary'de %10 anlam seviyesinde, Latvia ve Poland'da %1 anlam seviyesinde turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru nedensellik bulunmaktadır. Öte yandan Czech Republic'de %1 anlam seviyesinde, Lithuania'da %5 anlam seviyesinde ekonomik büyümeden turizm gelirin'e doğru nedensellik bulunmaktadır.

Panel nedensellik test sonuçları bir bütün halinde değerlendirildiğinde düşük kişi başı gelire sahip olan geçiş ekonomilerinde ekonomik büyüme turizm sektöründen beklenen katkıyı alamadığı görülmektedir. Diğer bir bakış açısıyla yüksek gayrisafi yurtiçi hasılaya sahip geçiş ekonomilerinde turizm geliri ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik Ampirik analize konu olan geçiş ekonomilerinin ekonomik entegrasyon içinde olduğu göz önüne alınırsa entegrasyonlardan beklenen dinamik etkilerin ortaya çıkmadığı görülmektedir.

4. SONUÇ

Turizm sektörü hem işsizlik oranının azaltılmasında hem de sermaye birikim sürecinde ulusal ekonomilerin ekonomik büyümelerinin en önemli sektörlerden birini oluşturmaktadır. Özellikle piyasa tercihini değiştiren ekonomilerde turizmin ekonomik büyümeye katkısı ayrı bir önem kazanan husus

olmuştur. Bu çalışmada 1995-2018 döneminde Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Latvia, Litvanya, Polonya, Slovakya, Slovenya ekonomilerinde turizm gelirlerinin ekonomik büyümeye etkisi panel veri yöntemi ile incelenmektedir. Ampirik analizlerde yatay kesit bulunması nedeniyle ikinci nesil birim kök testi yapılmaktadır. Analiz periyodunda yer alan ekonomik krizler nedeniyle her iki değişkende düzey değerinde iktisadi şokların etkisini taşımaktadır.

Nedensellik testlerinde ise Estonya, Slovakya ve Slovenya ekonomilerinde ekonomik büyüme ile turizm geliri arasında ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla söz konusu bu ekonomilerde ekonomik büyümeye katkı sağlaması amacıyla kaynakların verimsiz sektörlerden alınıp turizm yatırımlarının artırılması ve turizm yatırımlarının artırılması için uygun finansal koşulların sağlanması gerekmektedir. Gelecek çalışmalara yönelik olarak yapısal kırılmaları dikkate alan panel eşbütünleşme testleri ve bileşenler arasındaki nedensellik ilişkilerini dikkate alan panel nedensellik testleri ile turizm geliri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Apergis, N. and Payne, J. E. (2012) ‘‘Tourism and Growth in the Caribbean, Evidence from a Panel Error Correction Model’’, *Tourism Economics*, 18(4), 449–456.
- Ashley, C. and Mitchell, J. (2006) ‘‘Can Tourism Help Reduce Poverty in Africa’’. Overseas Development Institute (ODI), Briefing Paper, ODI: London.
- Balaguer, L. and Cantavella, M. (2002) ‘‘Tourism as a Long-Run Economic Growth Factor: the Spanish Case’’, *Applied Economics*, 34, 877-884.
- Brida, J. G., Monterubbiansi, P. D. and Zapata-Aguirre, S. (2011) ‘‘Impacts of Tourism on Economic Growth and Development. The Case of the Main Tourist Destinations in Colombia’’, *Journal of Tourism and Cultural Heritage*, 9(2), 291–303.
- Caglayan, E., Sak, N. and Karymshakov, K. (2012) ‘‘Relationship between Tourism and Economic Growth: A panel Granger Causality Approach’’, *Asian Economic and Financial Review*, 2(5), 591–602.
- Dritsakis, N. (2012) ‘‘Tourism Development and Economic Growth in Seven Mediterranean Countries: A Panel Data Approach’’, *Tourism Economics*, 18(4), 801-816.
- Chou, M. C. (2013) ‘‘Does Tourism Development Promote Economic Growth in Transition Countries? A panel Data Analysis’’, *Economic Modelling*, 33, 226-232.
- Cortés-Jiménez, I., Pulina, M., Prunera, C. R. and Artis, M. (2009) ‘‘Tourism and Exports as a Means of Growth’’, Working Papers 2009/10. Research Institute of Applied Economics.
- Durberry (2004) ‘‘Tourism and Economic Growth: the Case of Mauritius’’, *Tourism Economics*, 10, 389–401.

- Emirmahmutoğlu, F. and Kose, N. (2011) “Testing for Granger Causality in Heterogeneous Mixed Panels”, *Economic Modelling*, 28, 870–876.
- Eugenio-Martin, J.L., Morales, N.M., and Scarpa, R. (2004) “Tourism and Economic Growth in Latin American Countries: a Panel Data Approach”, *Fondazione Eni Enrico Mattei Working Paper Series, Nota di Lavoro 26.2004*
- Fayissa, B., Nsiah, C. and Tadesse, B. (2011) “Research Note: Tourism and Economic Growth in Latin American Countries–Further Empirical Evidence”, *Tourism Economics*, 17(6), 1365-1373.
- Holzner, M. (2011) “Tourism and Economic Development: the Beach Disease?”, *Tourism Management* 32, 923–933.
- Kasimati, E. (2011) “Economic Impact of Tourism on Greece's Economy: Cointegration and Causality Analysis”, *International Research Journal of Finance and Economics*, 79, 79-85.
- Katircioglu, S. (2009) “Revisiting the Tourism-led-Growth Hypothesis for Turkey Using the Bounds Test and Johansen Approach for Cointegration”, *Tourism Management*, 30, 17-20.
- Kreishan, F. M. (2015) “Empirical Study on Tourism and Economic Growth of Bahrain: an ARDL Bounds Testing Approach”, *International Journal of Economics and Finance*, 7(11), 1-9.
- Lee, C. C. and Chang, C. P. (2008) “Tourism Development and Economic Growth: A Closer Look at Panels”, *Tourism Management*, 29, 180-192.
- Narayan, P. K., Narayan, S., Prasad, A. and Prasad, B. C. (2010) “Tourism and Economic Growth: a Panel Data Analysis for Pacific Island Countries”, *Tourism Economics*, 16(1), 169-183.
- Odhiambo, N. M. (2011) “Tourism Development and Economic Growth in Tanzania: Empirical Evidence from the ARDLbounds Testing Approach”, *Economic Computation & Economic Cybernetics Studies and Research*, 45(3), 71–83.
- Oh, C. (2005) “The Contribution of Tourism Development to Economic Growth in the Korean Economy”, *Tourism Management*, 26(1), 39-44.
- Pesaran, Hasem, M. (2004) “General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels”, *Working Paper No: 0435, University of Cambridge*.
- Pesaran, M. H. (2007) “A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence”, *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265-312.
- Pesaran, M. H. and Yamagata, T. (2008) “Testing Slope Homogeneity in Large Panels”, *Journal of Econometrics*, 142(1), 50-93.
- Pesaran, M.H., Ullah, A. and Yamagata, T. (2008) “A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross Section Independence”, *Econometrics Journal* 11, 105–127.

Po, W.-C. and Huang, B.-N. (2008) “Tourism Development and Economic Growth – a Non-Linear Approach”, *Physica A*, Vol 387, pp 5535–5542.

Sağlam, N. ve Ocak, M. (2014) “Geçiş Ekonomilerinde Özelleştirme”, In 14. International Conference On Eurasian Economies.

Satrovic, E. and Muslija, A. (2018) “Causality relationship between foreign direct investment and tourism”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (22), 65-76.

Seetanah, B. (2011) “Assessing the Dynamic Economic Impact of Tourism for Island Economies”. *Annals of Tourism Research*, 38(1), 291-308.

Seghir, G. M., Mostéfa, B., Abbas, S. M. and Zakarya, G. Y. (2015). “Tourism spending-economic growth causality in 49 countries: A dynamic panel data approach”, *Procedia Economics and Finance*, 23, 1613-1623.

Sinclair, M. T. and Stabler, M. (1997) “The Economics of Tourism”, London: Routledge

Tandircioğlu, H. (2002) “Geçiş Ekonomilerinde Özelleştirme”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4, Sayı: 3, 198-226.

Tiwari, A. (2011) “Tourism, Exports and FDI as a Means of Growth: Evidence from four Asian Countries”, *Romanian Economic Journal*, 14(40), 131-151.

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS
Fikir veya Kavram / <i>Idea or Notion</i>	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / <i>Form the research hypothesis or idea</i>	Prof. Dr. Tayfur BAYAT Dr. Öğr. Üyesi Emirhan YENİŞEHİRLİOĞLU
Tasarım / <i>Design</i>	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / <i>Designing method, scale and pattern</i>	Prof. Dr. Tayfur BAYAT Dr. Öğr. Üyesi Emirhan YENİŞEHİRLİOĞLU
Veri Toplama ve İşleme / <i>Data Collecting and Processing</i>	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / <i>Collecting, organizing and reporting data</i>	Prof. Dr. Tayfur BAYAT Dr. Öğr. Üyesi Emirhan YENİŞEHİRLİOĞLU
Tartışma ve Yorum / <i>Discussion and Interpretation</i>	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / <i>Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings</i>	Prof. Dr. Tayfur BAYAT Dr. Öğr. Üyesi Emirhan YENİŞEHİRLİOĞLU
Literatür Taraması / <i>Literature Review</i>	Çalışma için gerekli literatürü taramak / <i>Review the literature required for the study</i>	Prof. Dr. Tayfur BAYAT Dr. Öğr. Üyesi Emirhan YENİŞEHİRLİOĞLU

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Teşekkür: -

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Acknowledgement: -
